

культурными традициями того или иного народа, менталитетом и литературным контекстом. Данный раздел языкознания представляет собой культурную ценность целой страны и ее народа, обогащая и делая язык уникальным.

Литература

1. Академический словарь русской фразеологии / [А. Н. Баранов и др.]; под ред. А. Н. Баранова и Д. О. Добровольского; Ин-т русского яз. им. В. В. Виноградова Российской академ. наук. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: ЛЕКСРУС, 2020. – 896 с.
2. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеол. выражений / С. И. Ожегов, Н. Ю. Шведова; Рос. акад. наук, Ин-т рус. яз. им. В. В. Виноградова. – 4-е изд., дополненное. – М.: Азбуковник, 1997. – 939, [1] с.
3. Никитин, М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – М.: Высш. шк., 1988. – 165, [3] с.
4. Тимерханова, Н. Н. Виды лингвистического анализа по русскому языку в вузе: учебно-методическое пособие / Н. Н. Тимерханова. – Ижевск, изд. «Удмуртский университет, 2011. – 126 с.
5. Варбот, Ж. Ж., Журавлев, А. Ф. Краткий понятийно-терминологический справочник по этимологии и исторической лексикологии / Ж. Ж. Варбот, А. Ф. Журавлев; Российская академ. наук, Ин-т русского яз. им. В. В. Виноградова; [А. Ф. Журавлев (отв. ред.) и др.] – М., 2006. – URL: <https://ru.z-library.se/book/3240528/8a077a> (дата обращения: 30.11.2023).

РЭПРЭЗЕНТАЦЫЯ КАТЭГОРЫІ “ДУХОЎНАСЦЬ” У АФАРЫЗМАХ КАНДРАТА КРАПІВЫ

Балаканава А.Я.,

*ст. 3 курса ВДУ імя П.М. Маішэрава, г. Віцебск, Рэспубліка Беларусь
Навуковы кіраўнік – Дзядова А.С., канд. філал. навук, дацэнт*

Пад афарызмам звычайна разумеюць выказванне, якое па сваёй структуры падобнае да сказа. У афарыстычных выслоўях сцісла, але дастаткова ёміста, абагульнена, у стылістычна вытанчанай, нярэдка алегарычнай, форме рэпрэзентуецца закончаная думка, якая мае павучальны ці сцвярдзальны сэнс. Гэтыя моўныя адзінкі ўзніклі яшчэ ў далёкім мінулым. Як сцвярджае А.С. Дзядова, “літаратурны афарызм – гэта фразавая адзінка спецыфічнага тыпу, якая характарызуецца ўзнаўляльнасцю ў мове, мае абагульнены характар і валодае дыскурсіўнай самастойнасцю” [1;44].

Афарызмы ўжо даўно прыцягваюць увагу даследчыкаў сваёй сэнсавай глыбінёй, арыгінальнасцю формы і асаблівасцямі структуры. Між тым на сённяшні дзень у айчынным мовазнаўстве афарыстычныя выслоўі вывучаны яшчэ не ў дастатковай ступені, чым і тлумачыцца актуальнасць нашай навуковай працы. Мэта даследавання – выявіць лексіка-семантычныя асаблівасці афарыстычных выслоўяў, ужытых у літаратурных творах Кандрата Крапівы, у змесце якіх рэпрэзентуецца катэгорыя “духоўнасць”.

Матэрыял і метады. Даследаванне праведзена на матэрыяле зборнікаў выбраных твораў Кандрата Крапівы [2]; [3]. Асноўнымі метадамі даследавання з’яўляюцца апісальны і лінгвастылістычны метады.

Вынікі і іх абмеркаванні. Зварот да паняцця “духоўнасць” абумоўлены сэння цікавасцю да праблемы псіхалагічнага стану сучаснага чалавека, а таксама прыярытэтам захавання духоўнасці ў сучаснай сацыяпарадыгме. Сацыёлагі вызначаюць духоўнасць як пошук “святога”, дзе гэтае “святое” ў шырокім сэнсе выступае як адрознае ад звычайнага, будзённага; менавіта духоўнае заслугоўвае шанавання і павагі. Гэта пазіцыя ўсвядомленых каштоўнасцей, уласцівых усім яго формам – маральным, палітычным, рэлігійным, эстэтычным, мастацкім. Асабліва істотная яна ў сферы маральных адносін.

Духоўнасць – гэта найважнейшае паняцце, якое вызначае сутнасць чалавека і сэнс яго існавання, дае каштоўнасцю характарыстыку асобе ці грамадству. Духоўнасць – гэта тое, у чым кожны чалавек знаходзіць галоўнае, надзею, унутраны спакой у жыцці ці яго мэту. Паколькі адзінага азначэння гэтага паняцця на сённяшні дзень няма, на нашу думку, духоўнасць – гэта маральныя якасці чалавека, якія характарызуюць матывацыю і змест паводзін асобы.

Сапраўднаму мастаку слова, паводле расійскага мовазнаўца і літаратуразнаўца Дзмітрыя Ліхачова, уласцівае “пачуццё мовы як канцэнтрацыя духоўнага багацця культуры”. Таму, відаць, найбольш выразна духоўнасць выяўляецца ў літаратурным творы праз асобныя маральна-этычныя катэгорыі і паняцці, якія дэманструюць своеасабліваю прыгажосць унутранага свету чалавека. У адрозненне ад абагульненых пазнавальных паняццяў, мастацкія паняцці – індывідуальныя, асобныя, псіхалагічна складаныя. Гэта комплекс уяўленняў і пачуццяў, якія ўзнікаюць на аснове мастацкай асацыятыўнасці.

У нашым даследаванні мы спынімся на паняцці “духоўнасць”, якое рэпрэзентавана ў афарызмах Кандрата Крапівы. Як вядома, афарыстыка ахоплівае ўсе сферы чалавечага быцця і дзейнасці, істотна ўплываючы на іх. Афарызмы не толькі называюць, але і характарызуюць з розных бакоў пэўныя прадметы, дзеянні і з’явы. Па сваіх моўна-выяўленчых якасцях яны значна больш семантычна ёмістыя і багацейшыя за словы, а таму выступаюць дастаткова яркім і цікавым сродкам мастацкай выразнасці. Тэматыка афарызмаў Кандрата Крапівы таксама даволі разнастайная: у іх асвятляюцца філасофскія пытанні, трактуюцца тыя ці іншыя этычныя праблемы або побытавыя сітуацыі.

Кандрат Крапіва... Гэтае шырокавядомае, акружанае народнай любоўю імя прыйшло ў літаратуру праз досціп смеху, які суцэльным патокам хлынуў з баек і сатырычных вершаў, якія ўбачылі свет у пачатку дваццатых гадоў мінулага стагоддзя. Чытаючы творы гэтага аўтара, нельга не заўважыць, што духоўнасць для яго – гэта шчырасць, праўдзівасць, сумленнасць. Прыгадаем, напрыклад, такіх герояў сатырычнай камедыі “Хто смяецца апошнім”, як Чарнаус, пеця Каця і інш. Між тым у шматлікіх творах пісьменнік праз высмейванне адмоўных рыс характару і негатыўных якасцей людзей – дурасці, тупасці, ганарлівасці, зазнайства, падхалімства – падразумявае станоўчае, якое адпавядае агульнапрынятым маральным нормам у грамадстве і характарызуе высокадухоўнага чалавека.

Заўважым, што байка з улікам спецыфікі свайго жанру вымагае ад пісьменніка вялікай сцісласці і кандэнсацыі ў самім апаведзе. Афарызмы ж

дапамагаюць паказаць сутнасць і выснову, вынесці маральны ўрок. Так, у хрэстаматыйным творы “Дыпламаваны баран” на прыкладзе гэтай свойскай жывёлы – барана – паказана дурасць і абмежаванасць некаторых фанабэрыстых людзей, якія трымаюць сябе занадта высакамерна: *Другі баран – ні “бэ”, ні “мя”, / А любіць гучнае імя* [2; 93].

Звернемся да байкі Кандрата Крапівы “Махальнік Іваноў”, у якой асвятляецца маральна-бытавая праблема, звязаная з падхалімствам і паводзінамі нізкіх, подлых людзей, якія паддобрываюцца да іншых, часцей да начальства, з мэтай дамагчыся свайго: *У падхалімаў так вядзецца век – вяком! / Ці б’е начальства ў цэль, ці шле / “За малаком”, / Ды знойдуцца заўсёды Івановы, / Што памахаць яму гатовы* [2; 117].

У байцы “Танарысты парсюк” аўтар, высмейваючы чалавечую ганарлівасць, кажа: *Парсюк не надта быў ахвочы / Глядзецца праўдзе ў вочы* [2; 98]. Гэтая ж якасць характару асобных людзей крытыкуецца Кандратам Крапівой таксама ў байцы “Сава, асёл ды сонца”: *Каб Сонца закланіць – вушэй асліных мала* [2, 1; 97]. Аднак на названых вышэй творах пісьменнік не спыняецца і ў байцы “Заява”, звяртачы ўвагу на гэтую ж самую загану характару, заяўляе: *Аднак жа, як свінню ні кліч, / Яе заўсёды выдасць лыч!* [2; 70].

Бывае, што ў розных жыццёвых сітуацыях мы нярэдка праяўляем саманадзейнасць, празмерную ўпэўненасць у саміх сябе ці перакананасць у тым, што ўсё робім правільна і самым найлепшым чынам. І толькі выхаваны і багаты духоўна чалавек заўсёды з задавальненнем і падзякай прымае дапамогу ад іншых, што і сцвярджае ў алегарычнай форме байкапісец у творы “Саманадзейны конь”: *Мне часта крыкуны мільгаюць у вачах – / Да славы прагна, ды вузкія ў плячах* [2; 102].

Прызнаемся самі сабе, што ў наш імклівы час мы нярэдка бываем няўдзячнымі і забываем пра ўвагу, сардэчныя і шчырыя словы ў адносінах да блізкіх людзей. Успамінаем, на жаль, пра іх добрыя справы, клопат і любоў да нас толькі тады, калі яны пакідаюць гэты свет. Так, у байцы “Вараны” дзеючыя героі ўспомнілі пра свайго памочніка і нястомнага працаўніка – варанога каня – тады ўжо, калі ён “... не выцернеў нарэшце / І ... капытамі налажыў”. Так і з’явіўся афарызм: *Калі ўжо шанаваць, дык трэ было жывога* [2; 82].

Мы прывыкаем, што літаратура нас вучыць таму, якім павінен быць чалавек. Але ёсць і выключэнні. Некаторыя пісьменнікі заўсёды нібы ў пагоні за моднымі тэндэнцыямі, згодна з якімі духоўнасць, маральныя нормы адыходзяць на другі план. Мода прыходзіць і знікае, а творы застаюцца на доўгі час з чытачамі. Таму невыпадкова Кандрат Крапіва ў байцы “Мода” акцэнтуюе ўвагу якраз на гэтым. А афарызм “... хто слепа модзе пакланіцца здольны: / Дзяўчатам ды кабетам, / А больш за ўсіх дык маладым паэтам” сцвярджае, што моду трэба прымаць, але не варта ёй слепа давяраць і пакланяцца [2; 84].

Заклучэнне. Такім чынам, прааналізаваўшы лексічна-семантычныя асаблівасці афарыстычных выслоўяў, ужытых у творах Кандрата Крапівы, мы прыйшлі да высновы, што аўтар у большай ступені звяртае ўвагу на адмоўныя, чым на станоўчыя маральна-духоўныя якасці чалавека. У іх ліку дурасць і ганарлівасць, падхалімства і саманадзейнасць, высакамернасць і інш. І разам з

тым шчырасць і праўдзівасць, сумленнасць і дбайнасць, чуласць і імкненне да ўзаемадапамогі як найлепшыя праяўленні духоўнасці.

Трэба адзначыць, што вывучэнне намі спецыфікі рэпрэзентацыі паняцця “духоўнасць” у афарызмах Кандрата Крапівы яшчэ да канца не завершана, а гэта значыць, што ў нашай далейшай даследчай дзейнасці яно стане аб’ектам новых навуковых росшукаў.

Літаратура

1. Дзядова, А.С. Лінгвакраіназнаўчая спецыфіка тапанімічнай лексікі ў беларускай літаратурнай афарыстыцы / А.С. Дзядова // Нацыянальна-культурны кампанент у літаратурнай і дыялектнай мове: зб. навук. арт. / Брэст. дзярж. ун-т імя А.С. Пушкіна; рэдкал.: Л.В. Леванцэвіч [і др.]. – Брэст: БрДУ, 2022. – С. 44–48.

2. Выбраныя творы: У 2-х т. Т.1. Вершы, байкі, эпіграмы, паэмы, аповяданні, фельетоны, памфлеты, аўтабіяграфія / Прадм. І. Навуменкі – Мінск: Маст. літ., 1986. – 478 с.

3. Выбраныя творы: У 2-х т. Т. 2. П’есы – Мінск: Маст. літ., 1986. – 622 с.

КАТЕГОРИЯ СОЦИАЛЬНОГО ДЕЙКСИСА В РУССКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

Барінова Г.Д.,

*ст. 4 курса ВГУ имени П.М. Машерова, г. Витебск, Республика Беларусь
Научный руководитель — Вардомацкий Л.М., канд. филол. наук, доцент*

В процессе общения кодируются различные социальные различия и параметры, например, статусные и ситуативные роли, отношения между коммуникантами. Каждый коммуникативный акт требует от говорящего адекватного осознания таких различий для правильного определения стратегий и тактик поведения, стиля и регистра речи, выбора лексики. Общение начальника и подчинённого отличается от беседы двух работников одного статуса и уровня. Поэтому каждая ситуация общения навязывает определённые правила коммуникативного поведения. В этой связи имеет смысл изучить такое явление в языке, как «шифрование» информации. Цель данной работы — изучение особенностей перевода информации, относящейся к категории социального дейксиса на примере предложений из художественной литературы.

Материалы и методы. Материалы исследования — лексические единицы, кодирующие социальные различия. В работе был произведён сравнительно-сопоставительный анализ перевода единиц социального дейксиса с русского на английский на примере романа И.С. Тургенева «Отцы и Дети». Для теоретической основы исследования послужила русско- и англоязычная лингвистическая литература.

Результаты и их обсуждение. Социальный дейксис охватывает кодирование социальных различий, относящихся к ролям участников, в частности, аспектов социальных отношений, существующих между говорящим и адресатом или говорящим и некоторыми референтами. Он предназначен для выражения социальных отношений через языковые отношения с прямой или косвенной ссылкой на социальный статус или роль участников общения [1,119].